



Afaq VASİFQIZI

Bir gün yuxuda görüşdük İradəylə... Hə... 2004-ün dekabrında. Gördüm üçümüz oturub çay içirik. İradə, Aqil, mən. Ayağa dururuq ki gedək, görürük Aqilin iki ayağı kəsilib, yoxdu, durub gedə bilmir. Dəhşət içində axtarıq ayaqlarını. Yuxudan hövlnak oyandım. İşə çatan kimi gözüm qapıda, bir də saatda qaldı. Gecikirdi İradə, bu əcaib yuxu da bir tərəfdən... Zəng vurduq evlərinə. "Məmməd Araz dünyasını dəyişdi" - dedilər. Bu, mənim olacağı söyləyən ilk yuxum idi.

Böyük şairin səhətindəki problem üzündən İradə zətan kövrək idi, atasının vəfatı qızı paramparça elədi. Uzun müddət özünə gələ bilmədi İradə. Uzun müddət.

Mən onu görəndə... Hə... ilk dəfə ekranda görmüşdüm onu... AzTV-nin "Dalğa"sında. Ən çox da gözləri qalmsıydı yadımda... Danışan, dipdiri gözlər. Türkan Şorayın gözlərinə bənzətmişdim, yadımdadı. Sonralar, çox sonralar - romanlarındakı daxili monoloqunda özü də məhz öz gözlərini vurğulayacaq, "Qumral gözlüm" deyəcəkdi özünə. O vaxta isə hələ vardı, hələ çox vardı.

Sizə danışım bizim məkanın real, yeni qeyri-virtual olan zamanlarından. O zamanlar ki internet yeni-yeni yaranırdı, bugünkü qədər populyar informasiya mənbəyi deyildi. Və o vaxt ziyalı təbəqə qəzet jurnalistlərini televiziya jurnalistlərindən daha yaxşı tanıyırdı. Çünki nə myvideo vardı, nə youtube - proqram efirə gedən vaxt gördün, gördün, görmədən - efemer idi, uçub çıxıb girdi. Qəzetçilərsə fəaliyyəti göz önündəydi, yazdıqları oxunurdu, bir neçə gün sonra belə oxunurdu, podşivkalarda qalırdı. Bəndəniz o zaman qəzetçi idi, qəhrəmanım televiziyaçı. O, mənim imzamı tanıyırdı, təbii, yazdığımı-poşduğumu, nə düşündüyümü bildirdi, mənim bildiyim-sə sadəcə onun kimliyi və gözəl gözləri idi. Belə idi vəziyyət - mən onu görəndə - hesab onun xeyrinəydi: 1- 0.

Vəzifəsi olmayan naxçıvanlı. Özünə yarızarafat-yarıgerçək elə belə deyir. Romanında bu təyini bir az da dərinləşdirib - vəzifəsi olmayan naxçıvanlı elə filan (açıqlamır haranı nəzərdə tutduğunu) bölgəli kimi bir şeydi, - yazıb. Bu, onun özünə ironiyası və zamanədən şikayətiydi. Ki əslinə qalsa, heç zaman vəzifə-mənsəb dalınca qaçmayıb da qəhrəmanım. Kənardan öz faydalı işini görüb. Yazılıyla ictimai rəyə təsir edib, düşünəcə formalaşdırıb, azad, vətənci düşüncə, hər publisistik yanaşmasında milli ideologiyanın konturlarını dəqiq göstərib - bunu etmək üçün vəzifə səlahiyyətlərinin xeyri daha çox ola bilərdi təbii, amma vəzifə olmayanda belə (fakt bu ki yoxdur) millət üçün söylənilən mesaj zətan ünvana çatır, oxuyan oxuyur, maariflənen maariflənilir, hər kəs pa-

Bir içim qadın - İradə Tuncay

yını götürür - bacardığı kimi və lazımı miqdarda. Bu da belə.

Adı çəkiləndə ilk yadıma düşən Məmməd Araz olur, bir də Tuncay (təkcə təxəllüsünə görə deyil həm də). Mavi gözlü Dev də düşür yadıma, cümhuriyyət çocuqları da, Arazın o tayı da (diqqətli oxucu bilir - sadaladıqlarım onun sevimli qəhrəmanları və işlədiyi mövzulardır).

Böyük Məmməd Arazın qızıdı qəhrəmanım. Bu gün tanınan yazıçı-publisist, müstəqilliyimizin yaşı qədəri tarixi olan bir mətbu orqanının - "Ədalət" in baş redaktoru və media-dakı ən sevilən imzalardan biri. O zaman - mən onu Məmməd Arazın qızı və Aqil Abbasın xanımı kimi tanımışdım. Və o zaman qərribə bir romantik-nisgilli halı vardı İradənin - sonbeşiyini - Tuncayı Türkiyəyə göndərmişdi oxumağa, səhv eləmişəm, uşağın yaşı da az idi - 15-16 olardı, üstəlik, hərbi rejimli təhsil ocağındaydı. O aralar İradənin gözünün yaşı qurumurdu ki. Tuncay adını özünə təxəllüs seçməsi də içindəki o darıxmağıyla bağlıydı, bir də ki istəmirdi İradə, böyük şairin adının kölgəsində qalmaq istəmirdi deyə Məmməd Araz ismini daşımada imzasında. Və doğru da elədi. Zaman göstərdi ki, böyük söz ustasının təsir arealından kənarda da özünü tapmaq, özünü qazanmaq, özünü sübut etmək olur, bəli, olur.

"Space" in "Sabah" proqramında bərabər çalışırırdıq. Və mən onu gündün, həftə-həftə kəşf etməkdəydim. Mən onu oxuyanda, yazdıqlarını yox, özünü oxuyanda bəlli qənaətə də gəlmişdim - ədalətli, dərrakəli, məlumatlı gözəl xanım idi qarşımdakı. Və bizim cəmiyyətdəki stereotipe görə, xanımın gözəl, həm də ağıllı olması - nadir hadisə kimi dəyərləndirilir. Bax bu mənada da İradə həmidən fərqli idi - həm gözəl idi, həm də ağıllı. Vaxt keçdikcə İradə bir növ intellektual hakimə çevrilirdi aramızda. Elm, tarix, dilçilik, nə olur olsun - istənilən mövzuda kimin nə mübahisəsi olurdusa - son söz kimi İradəyə müraciət edirdi. İradə dedisə düzdü, deməli, düzdü.

Oğlum Qaraqan aşağı sınıflarda oxuyanda şeir yazmağa başladı. Birinci şeirini səksəkə içində göstərdiyim ilk adam da İradə oldu. Fatalistcə yazılmış bir səhifəlik ağır bədbin bir mətn idi. "Qadağan edim, yazmasın? - soruşdum, - çox fəlsəfədi, uşağın dengəsi pozular". Arxayın elədi ki, qorxma, istedadlı gələcək, qabağın ala bilməyəcəksən, bir şəkildə üzə çıxacaq. Mən ona həm də səmimi insan kimi bağlanırdım. Hesab bərabərleşirdi: 1-1 olmuşduq.

Təbiətdə mimikriya adlanan bir hadisə var. Məsələn, gözəl bir kəpənək qorunmaq üçün yarpağa, budağa "bənzedir" özünü, yaxud yenə də qorunmaq üçün ətrafındakıları qorxutmaq "qərarına gəlir", əlvan qanadının üstünə bir vahiməli göz "çəkir". Ki "məne yaxın durmayın ha" deyir, təhlükəliyəm. Bu priyoma insanlar da əl atırlar, bilmədən, təbii. Bax mən onu tanıyanda İradə Tun-

cay məlumatla, biliklə ləmələm doluydu, istənilən məsələyə münasibəti, özəl çözümləri vardı, amma realizə imkanı - sıfır. Və o çağa can İradə zənnimcə - elə mimikriya ilə məşğul idi. İki övlada analıq eləyəndə də, məşhur kişinin xanımı kimi qır-qızılla, bər-bəzəklə süslənib məclislərə gedəndə də o, özü deyildi, potensiyasını üzə çıxara bilmədiyinə görə durub qalan, içindəki uşağı qorumaq istəyən BİR İÇİM QADIN idi - əsəbi, narazı, öz məni ilə daim savaşıyan, durumuy ilə barışa bilməyən, eyni zamanda, ailəsini qucaqlayıb qoruyan, realizə olunmayan bir istedadla sahib, qumral gözlü, kədər baxışlı QADIN. Hə, İradənin ilk həqiqi realizə haqqını tanıyan Etibar Babayev oldu



- beləcə "Space" kanalında müəllifin "Bir içim insan" ı gəldi ekrana.. Çox sonralar Etibar müəllimə "Sarı odalar" ını başa çatılanda "İradəni Tuncay edən Etibar Babayevə" avtoqrafı ilə imzalayacaq mənim qəhrəmanım. O vaxta isə hələ vardı, çox vardı.

İradə Tuncayın Space TV-də efirə gedən filmlərinin rejissoru Teymur Quliyev görün nələri xatırlayır. Cümhuriyyətin xaricdə təhsil almağa göndərdiyi 100 tələbənin taleyi indi hər kəsə bəllidi, o zaman çox az adam ağıllı idi o hadisədən. İradə Tuncayın "100 tələbə" filmi o tələsə gəncələr haqqındaydı. Filmin çəkilişləri zamanı o vaxt Sarbonnada təhsil aldığına görə repressiya olunan bir vətən aydınının diplomunu tapıb üzə çıxardı İradə. Gətirir ki, repressiya qurbanının qızına versin. Qadınıcağ illərlə həsrətini çəkdiyi sənədi görə bilmir amma, ikicə gün əvvəl itiribmiş gözünün nurunu. Bu da İradəyə bir dərd olur. Teymur deyir hər biri bir vətən olan o filmləri təmənasız işləyiblər, bir çox hallarda da İradənin şəxsi vəsaiti hesabına. Və deyir İradə indi də nəse çəkmək istəmə, tam məccani, canla-başla "hə" deyərəm. "Qonorsız?" soruşuram. Təsdiqləyir - İradəylə işləmək zövqü, zövqü.

İradə "Space"dən gedəndə yarı-dadılığın elə mərhələsindəydi ki, durub dayana bilməzdi. Bu dəfə jest Aqil Abbasdan gəldi - əziz xələfi "Ədalət"i öz xanımına həvalə elədi. Ürəkli jest idi - razılaşmaq. Amma "Ədalət" də çətin durumda idi, həm qəzetlərin əvvəlki gəlhəgəl dövrü bitmişdi, həm də millət vəkilliyi ilə qəzet redaktorluğunu eyni məsuliyyətlə həyata keçirmək deputat bəyə

asan başa gəlmirdi. Bəlkə də "Ədalət"i əmin ellərə ötürməsindən də məmnun idi bu mənada. 90-lardan birinci səhifəsindəki yumoristik atmacalardan tutmuş vurub-kəsən məqalələrinə qədər hər gün gündəm yaradan kişiyanı (oxu - bəzən hətta lotuyana), döyüşkən (oxu - bəzən davakar) bir qəzet çevirirdi bir xanımına - İradə qəzetə başqa sima gətirirdi, daha işıqlı, daha sanballı, daha ağırtaxta. Maskulünlik əriyirdi, amma əmələ gələn tam feministik də deyildi, peşəkarlıq idi hər yazıda meydan sulayan. Yeni imza qəzetə böyük oxucu kütləsi gətirdi. İradə ayrı-ayrı şəxsiyyətləri zərrə-zərrə xırdaladı - mavi gözlü Devdən, Çe Gevaradan, Heydər Əliyevdən, İndi-



ra Qandiden yazdı. Ayrı-ayrı dövrlərə yazdığı körpü aldı - ta yunan mifologiyasından tutmuş öz əsarət tariximizə qədər - olub keçənləri xatırlatdı. Ki büdrəyə, çaşan, duruxan oxucusuna dəstək olsun. Oldu da. Və daha bir məqam. Söylədim ki, İradənin telejurnalist kimi parlamasına imkan yaradan Etibar Babayev olmuşdu, sonradan - hər ikisi kanal-dən gedəndə həmin bumeranq geri qayıtdı, təbii ki, yaxşı mənada. Bu dəfə İradə Etibar müəllimin yazılına tribuna verdi. "Ədalət" in səhifələrində sevdikimiz imzalarla yanaşı, onun da imzasını gördük. O aralar gizli təxəllüslə bəndəniz də yazılar yazdı "Ədalət" üçün. Olub, bu da olub.

Bu da yeni dönəmin İradə Tuncay. "Facebook"a məndən 2-3 ay sonra gəldi İradə. Qısa zaman içində böyük bir elektorat topladı ətrafına. Cəmiyyətə təsir edən hər hansı hadisəyə operativ rəy, dürüst yanaşma, doğru qiymət və hər dəfəsində də vətənci, vətənci, vətənci mövqə.

"Möhtəşəm yüzil" in populyar vaxtlarıydı, sosial şəbəkədəki heyranlarından ona "sultanım" deyər müraciət eləyənlər vardı. Privat söhbətlərin birində "Bu nədi, ay İra, - dedim, "sultanım" nədi - ətin tökülmür?" "Neynim - dedi - özünə xas yumorlu ədayla, - məni sevirlər də". Onu gerçəkdən sevirilər. Və bugün o, yeni mərhələnin - sosial medianın, virtual dünyanın real qəhrəmanıdır. Yüz il sonra Azərbaycan gerçəkliyini araşdırmaq istəyən tədqiqatçılar tarix kitablarından İradə Tuncayın FB statuslarını oxusalar, əminəm, daha real, daha dəqiq məlumatlar əldə eləyəcəklər, həm də son dərəcə vətənci şərhlər, səbəb-nəticə izahları, pesperktiv konturları

ilə bərabər. Bax bu məkanda da illərdi bərabərlik. İradə burada cəmiyyətin mini-modeli üçün ictimai rəy formalaşdırır. Onu oxuyur, onu izləyir, bilgilənilir, maariflənilir, qərarları ilə hesablaşır, azad və sərbəst diskussiyalar aparır, ortaq məxrəcə gəlirlər. Və ədi ölərilər yox, gözəlim məmləkətin sayılan-seçilən ağıllı-dərrakəli qafaları. Bəli, təşkilatlanmaq və yönləndirmək qabiliyyəti də var qəhrəmanımın. Bunu da bilin, istədim.

İradə Tuncay yazıçı və publisist kimi araşdırıb tədqiq edənələr çox olacaq - elə bu gün də, sabah da bu fenomeni şünaslarımız qiymətləndirəcəklər təbii. Mənim oxucu olaraq bir təsbitim var - İradə bir yazıçı kimi maraqlı, məlumatlı və çox səmimidir. İradəni oxuyanda elə bil özünlə söhbət edirsən, İradə faktları, tarixi hadisələri sadalayır, paralellər aparır və sonda oxucusuna onun eşitmək istədiyini - həqiqəti söyləyir. Eyni vətənci və yaxşı mənada millətçi yanğını Üzeyir bəyin də publisistikasında görmüşük, Mirzə Cəlilin də. Bu mənada İradə ənənəni yaşadır, amma həm də tamamilə yeni söz deyir. İradənin mətni tam bir özümüzə ironiyadır, özümüzü tənqid-dir. Gileyi də, narazılığı da, tərifi də, təsdiqi də yüzə-yüz obyektiv.

İradə Tuncaydan sitat: "Deyək ki, bir dostuna həsr olunmuş yazı yazırsan. Yaxından tanıdığını zənn etdiyin bir dostunun... Baxırsan klaviaturaya, baxırsan monitora... sözlər qaçır. Nə deyəcəyini unudursan". Amma bəzən belə də olur, dostum. Bir dostunun yubileyinə yazı yazırsan. Nə yazacağını bilmədiyən halda bir də görürsən qəzet səhifəsi dolub. Bəlkə yazmalı olmadıqlarını da yazmışsan. Eynən bu yazıdakı kimi.

Yadımdadı, Teodor Drayzerin "Dahi"sini oxuyurdum. Yaşım 13-14 olardı. Özüm özümle oyun qurmuşdum. Kitabı hər səhifə ayrı-ayrı yerlərdə elə gizlədirdim ki, yatmadan qabaq oxumaq istəyəndə tapmayıım. Sevimli qəhrəmanımla ünsiyyətimin vaxtı uzansın deyər. Romandan ayrıl-mamaq idi amacım. İradənin "Yol" romanını da elə o cür oxudum. Uza-da-uzada... bitməsin deyər... daha uzunmüddətli təmas üçün. Bax burada hesab, heç şübhəsiz, yazıçının xeyrinədir. Və mən bir oxucu kimi İradə Tuncaydan yeni yollar gözləyirəm, yeni gedişlər, yeni romanlar. Və bir şey də keçir ağııldan. Dostumuz Rəşad Məcidin başladığı maraqlı yeni bir janr var - fb statuslarının kitab halında çapı. Nola yubiley sonrası İradə Tuncay da eyni priyoma əl ata, statuslarından ibarət bir kitab çap edə. Əminəm - onun bir çox statusları şüura təsir gücü mənasında bir romandan bəlkə də çox olar ki, az olmaz.

Bu dünyadakı yolun uzun, zəngin, işıqlı, fərəhli, rəvan olsun, İradə Tuncay. Günün mübarək!

